Oikeustapauskokoelma

UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (toinen jaosto)

25 päivänä tammikuuta 2024*

Ennakkoratkaisupyyntö – Kilpailu – Kartellit tai muut yhteistoimintajärjestelyt – SEUT 101 artikla – Asianajajaliiton vahvistamat palkkioiden vähimmäismäärät – Yritysten yhteenliittymän päätös – Tuomioistuimelle asetettu kielto määrätä korvattavaksi kyseisiä vähimmäismääriä pienempää palkkion määrää – Kilpailun rajoittaminen – Oikeuttamisperusteet – Hyväksyttävät tavoitteet – Asianajajien tarjoamien palvelujen laatu – 23.11.2017 annetun tuomion CHEZ Elektro Bulgaria ja FrontEx International (C-427/16 ja C-428/16, EU:C:2017:890) täytäntöönpano – Mahdollisuus vedota Wouters-oikeuskäytäntöön, kun kyseessä on tarkoitukseen perustuva kilpailunrajoitus

Asiassa C-438/22,

jossa on kyse SEUT 267 artiklaan perustuvasta ennakkoratkaisupyynnöstä, jonka Sofiyski rayonen sad (Sofian piirituomioistuin, Bulgaria) on esittänyt 4.7.2022 tekemällään päätöksellä, joka on saapunut unionin tuomioistuimeen samana päivänä, saadakseen ennakkoratkaisun asiassa

Em akaunt BG EOOD

vastaan

Zastrahovatelno aktsionerno druzhestvo Armeets AD,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (toinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja A. Prechal sekä tuomarit F. Biltgen, N. Wahl (esittelevä tuomari), J. Passer ja M. L. Arastey Sahún,

julkisasiamies: L. Medina,

kirjaaja: hallintovirkamies R. Stefanova-Kamisheva,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 6.7.2023 pidetyssä istunnossa esitetyn,

ottaen huomioon huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

– Em akaunt BG EOOD, edustajinaan I. Stoeva, V. Todorova ja M. Yordanova, advokati,

– Zastrahovatelno aktsionerno druzhestvo Armeets AD, edustajanaan B. Dachev,

* Oikeudenkäyntikieli: bulgaria.

– Bulgarian hallitus, asiamiehinään T. Mitova ja S. Ruseva,

– Euroopan komissio, asiamiehinään T. Baumé ja E. Rousseva,

päätettyään julkisasiamiestä kuultuaan ratkaista asian ilman ratkaisuehdotusta,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Ennakkoratkaisupyyntö koskee SEUT 101 artiklan 1 ja 2 kohdan, luettuina yhdessä [SEUT 101] ja [SEUT 102] artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003, L 1, s. 1) 2 artiklan sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan (jäljempänä perusoikeuskirja) 47 artiklan kanssa, tulkintaa.

2 Kyseinen pyyntö on esitetty riita-asiassa, jossa asianosaisina ovat Em akaunt BG EOOD ja Zastrahovatelno aktsionerno druzhestvo Armeets AD ja jossa on kyse vahinkovakuutukseen perustuvasta korvausvaatimuksesta ajoneuvon varkauden vuoksi sekä viivästyskorosta.

Asiassa sovellettavat oikeussäännöt

Unionin oikeus

3 Asetuksen N:o 1/2003 2 artiklassa, jonka otsikko on ”Todistustaakka”, säädetään seuraavaa:

”Kaikissa [SEUT 101 ja SEUT 102] artiklan soveltamismenettelyissä kansallisella ja yhteisön tasolla [SEUT 101] artiklan 1 kohdan tai [SEUT 102] artiklan määräysten rikkomista koskeva todistustaakka kuuluu osapuolelle tai viranomaiselle, joka väittää määräyksiä rikottavan. [SEUT 101 artiklan] 3 kohdan edellytysten täyttymistä koskeva todistustaakka kuuluu sen sijaan sille yritykselle tai yritysten yhteenliittymälle, joka vetoaa kyseisestä kohdasta johtuvaan etuun.”

Bulgarian oikeus

GPK

4 Bulgarian siviiliprosessilain (Grazhdanski protsesualen kodeks, jäljempänä GPK) 78 §:ssä, jonka otsikko on ”Kulujen määrittäminen” säädetään seuraavaa:

”1. Vastaajan on korvattava kantajan maksut, oikeudenkäyntikulut ja asianajopalkkiot, jos asianajaja on palkattu, suhteessa siihen vaatimuksen osaan nähden, joka on hyväksytty.

– –

5. Jos asianosaisen maksamat asianajopalkkiot ovat asian oikeudelliseen ja tosiseikkoihin liittyvään vaikeuteen nähden kohtuuttoman korkeat, tuomioistuin voi vastapuolen hakemuksesta määrätä kulujen korvaamisesta tältä osin vähäisemmässä määrin, mutta korvattavien kulujen

määrä ei saa alittaa asianajajakunnasta annetun lain (Zakon za advokaturata) 36 §:ssä vahvistettua vähimmäismäärää.

– –”

5 GPK:n 162 §:ssä säädetään, että ”kun vaatimus on perusteltu mutta palkkion määrää koskevat tiedot ovat riittämättömät, tuomioistuin määrittää kyseisen määrän oman harkintansa tai asiantuntijalausunnon perusteella”.

6 GPK:n 248 §:ssä säädetään seuraavaa:

”1. Tuomioistuin voi asianosaisten pyynnöstä täydentää tai muuttaa ratkaisua oikeudenkäyntikuluja koskevilta osin muutoksenhaulle asetetussa määräajassa tai, jos ratkaisuun ei voida hakea muutosta, kuukauden määräajassa kyseisen ratkaisun antamisesta.

2. Tuomioistuin antaa vastapuolelle tiedoksi vaatimuksen tuomion täydentämisestä tai muuttamisesta ja kehottaa tätä vastaamaan siihen viikon kuluessa.

3. Määräys, jossa oikeudenkäyntikulut määritetään, annetaan kansliamenettelyssä ja se annetaan tiedoksi asianosaisille. Siihen voidaan hakea muutosta samoilla edellytyksillä kuin asian ratkaisusta.”

ZAdv

7 Asianajajakunnasta annetun lain (Zakon za advokaturata, DV nro 55, 25.6.2003; viimeinen muutos julkaistu DV:ssä nro 17, 26.2.2021), sellaisena kuin sitä sovelletaan pääasiassa (jäljempänä ZAdv), 36 §:n 1 ja 2 momentin sanamuoto on seuraava:

”1. Asianajajalla tai Euroopan unionin jäsenvaltion asianajajalla on oikeus palkkioon työstään.

2. Palkkion määrä määritetään asianajajan tai unionin jäsenvaltion asianajajan ja asiakkaan välisellä sopimuksella. Tämän määrän on oltava asianmukainen ja perusteltu eikä se saa olla pienempi kuin Visshia advokatski savetin [(ylin asianajajaneuvosto, Bulgaria)] antamalla asetuksella on määrätty kyseisen palvelun osalta.”

8 ZAdv:n 38 §:ssä säädetään seuraavaa:

”1. Asianajaja tai Euroopan unionin jäsenvaltion asianajaja voi antaa ilmaiseksi oikeusapua: – –

2. – – Mikäli1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa vastapuoli velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, asianajajalla tai Euroopan unionin jäsenvaltion asianajajalla on oikeus saada asianajopalkkio. Tuomioistuin vahvistaa palkkion määräksi määrän, joka ei voi olla pienempi kuin 36 §:n 2 momentissa tarkoitetussa asetuksessa säädetty määrä, ja velvoittaa vastapuolen maksamaan sen.”

Asianajopalkkioiden vähimmäismääristä annettu asetus nro 1

9 Asianajopalkkioiden vähimmäismääristä 9.7.2004 annetun asetuksen nro 1 (Naredba No 1 za minimalnite razmeri na advokatskite vaznagrazhdenia) (DV nro 64, 23.7.2004), sellaisena kuin sitä sovelletaan pääasiassa (jäljempänä asianajopalkkioiden vähimmäismääristä annettu asetus nro 1), 1 §:ssä säädetään seuraavaa:

”Asianajajan antamasta oikeudellisesta avusta maksettavan palkkion määrästä sovitaan vapaasti asiakkaan kanssa tehdyllä sopimuksella, mutta se ei saa olla pienempi kuin tässä asetuksessa kyseessä olevan kaltaiselle avulle vahvistettu palkkion vähimmäismäärä.”

10 Kyseisen asetuksen 2 §:n 5 momentissa säädetään, että edustamisesta tuomioistuimessa, puolustamisesta ja avustamisesta riita-asioissa maksettava palkkio määritetään nostettujen kanteiden luonteen ja niiden määrän perusteella kunkin kanteen osalta erikseen riippumatta siitä, millä tavalla kanteet on yhdistetty.

11 Mainitun asetuksen 7 §:n 2 momentissa vahvistetaan tietyt edustamisesta, puolustamisesta ja avustamisesta tuomioistuimessa maksettavan palkkion määrät erityisesti puolustettavan intressin arvon perusteella.

Pääasia ja ennakkoratkaisukysymykset

12 Em akaunt BG vaati Sofiyski rayonen sadissa (Sofian piirituomioistuin, Bulgaria), että sen vakuutusyhtiö Zastrahovatelno aktsionerno druzhestvo Armeets AD velvoitetaan maksamaan 16 112,32 Bulgarian levin (BGN) (n. 8 241 euroa) suuruinen vahinkovakuutuskorvaus ajoneuvon varkauden vuoksi sekä lakisääteinen viivästyskorko, jonka määrä on 1 978,24 BGN (n. 1 012 euroa).

13 Kyseiseen korvausvaatimukseen sisältyi pääasian kantajan asianajopalkkio, joka laskettiin kantajan ja hänen asianajajansa etukäteen tekemän sopimuksen mukaisesti. Kyseisen palkkion määrä oli 1 070 BGN (n. 547 euroa). Pääasian vastaaja väitti, että vaadittu asianajopalkkio oli kohtuuton, ja vaati sen alentamista.

14 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin lausui 16.2.2022 antamassaan ratkaisussa riita-asiasta ja hyväksyi korvausvaatimuksen osittain. Kulujen osalta se katsoi, että vaaditun asianajopalkkion määrä oli kohtuuton, ja vahvisti sen määräksi 943 BGN (n. 482 euroa).

15 Asianajopalkkion määrän alentamista koskevissa perusteluissaan ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin viittaa GPK:n 78 §:n 5 momenttiin, jonka mukaan tuomioistuin voi alentaa maksettua asianajopalkkiota, jos se on kohtuuton, kun otetaan huomioon asian tosiasiallinen oikeudellinen ja tosiseikkoja koskeva monitahoisuus. Kyseisen säännöksen perusteella tuomioistuin ei kuitenkaan voi vahvistaa määrää, joka on ZAdv:n 36 §:ssä säädettyä vähimmäismäärää pienempi.

16 Kyseinen tuomioistuin katsoi myös, että 23.11.2017 annetusta tuomiosta CHEZ Elektro Bulgaria ja FrontEx International (C-427/16 ja C-428/16, EU:C:2017:890) seuraa, että GPK:n 78 §:n 5 momentissa, luettuna yhdessä ZAdv:n 36 §:n kanssa, asetettu sääntö ei ole SEUT 101 artiklan 1 kohdan, luettuna yhdessä SEU 4 artiklan 3 kohdan kanssa, vastainen, koska se on tarpeen hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin väittää, että kyseisellä säännöllä tavoiteltu hyväksyttävä tavoite on taata yleisölle laadukkaat

asianajopalvelut. Se arvioi, että palkkion vähimmäismäärän asettamisella on mahdollista saavuttaa kyseinen tavoite ja että se voi olla oikeasuhteinen, koska sillä taataan asianajajalle riittävä tulo toimeentulon turvaamiseksi, hyvälaatuisten palvelujen tarjoamiseksi ja ammattitaidon kehittämiseksi. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa, että bruttomäärä, johon asti palkkio ei ole kohtuuton vähimmäispalkkioita koskevassa kansallisessa lainsäädännössä tarkoitetulla tavalla, on 42 BGN (n. 21 euroa) tunnilta.

17 Kyseinen tuomioistuin toteaa myös, ettei se yhdy toteamuksiin, joita Varhoven kasatsionen sad (ylin tuomioistuin, Bulgaria) esitti asiassa nro 2347/2021 21.1.2022 antamassaan toisen kaupallisen jaoston määräyksessä nro 28, jossa todettiin lähinnä, että ”vahvistetut vähimmäispalkkiot eivät sellaisinaan voi estää asianajajaa tarjoamasta heikkolaatuisia palveluja”, koska huomioon oli otettava myös yhteisvaikutus asianajajaliiton ammatillisten ja eettisten sääntöjen kanssa.

18 Pääasian molemmat asianosaiset valittivat ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen korvausvaatimukseen antamasta ratkaisusta. Tämän jälkeen pääasian kantaja vaati ennakkoratkaisua pyytäneessä tuomioistuimessa myös oikeudenkäyntikuluja koskevan ratkaisun uudelleentutkintaa sillä perusteella, että asianajopalkkio oli vahvistettu kansallisessa lainsäädännössä säädettyä vähimmäismäärää pienemmäksi.

19 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on epävarma siitä, miten sen on toteutettava tällainen tutkinta, kun otetaan huomioon unionin tuomioistuimen 23.11.2017 antamassaan tuomiossa CHEZ Elektro Bulgaria ja FrontEx International (C-427/16 ja C-428/16, EU:C:2017:890) esittämät täsmennykset.

20 Sofiyski Rayonen sad on tämän vuoksi päättänyt lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

”1) Onko SEUT 101 artiklan 1 kohtaa, sellaisena kuin sitä on tulkittu tuomiossa CHEZ Elektro Bulgaria ja FrontEx International (C-427/16 ja C-428/16, EU:C:2017:890), tulkittava siten, että kansalliset tuomioistuimet voivat jättää soveltamatta kansallista säännöstä, jonka mukaan kansallisella tuomioistuimella ei ole toimivaltaa määrätä hävinnyt osapuoli korvaamaan oikeudenkäyntikuluina asianajopalkkio, joka on [ylimmän asianajajaneuvoston] kaltaisen asianajajien ammattijärjestön antamassa asetuksessa vahvistettua pienempi, jos se ei rajoitu siihen, mikä on tarpeen hyväksyttävien tavoitteiden saavuttamiseksi, ja jos se ei koske ainoastaan sopimusosapuolia vaan myös kolmansia, jotka voidaan velvoittaa maksamaan oikeudenkäyntikulut?

2) Onko SEUT 101 artiklan 1 kohtaa, sellaisena kuin sitä on tulkittu tuomiossa CHEZ Elektro Bulgaria ja FrontEx International (C-427/16 ja C-428/16, EU:C:2017:890), tulkittava siten, että hyväksyttävät tavoitteet, jotka ovat perusteena kansalliselle säännökselle, jonka mukaan kansallisella tuomioistuimella ei ole toimivaltaa määrätä hävinnyt osapuoli korvaamaan oikeudenkäyntikuluina asianajopalkkio, joka on [ylimmän asianajajaneuvoston] kaltaisen asianajajien ammattijärjestön antamassa asetuksessa vahvistettua pienempi, oletetaan laissa määritellyiksi ja tuomioistuin voi poiketa kansallisen lainsäädännön soveltamisesta, jos se ei totea, että nämä tavoitteet ylittyvät yksittäistapauksessa, vai onko pikemminkin oletettava, että kansallista säännöstöä ei voida soveltaa, jollei todeta, että nämä tavoitteet on saavutettu?

3) Minkä osapuolen on SEUT 101 artiklan 1 kohdan mukaan, luettuna yhdessä asetuksen (EY) N:o 1/2003 2 artiklan kanssa, osoitettava siviilioikeudellisessa riita-asiassa, jossa hävinnyt osapuoli määrätään korvaamaan oikeudenkäyntikulut, että kyse on hyväksyttävästä tavoitteesta ja että tavoitteeseen pyrkiminen asianajajien ammattijärjestön antamalla, asianajopalkkion vähimmäismäärää koskevalla asetuksella on oikeasuhteista, jos asianajopalkkion alentamista on vaadittu sen kohtuuttomuuden vuoksi: osapuolen, joka vaatii oikeudenkäyntikulujen korvaamista, vai hävinneen osapuolen, joka vaatii palkkion alentamista?

4) Onko SEUT 101 artiklan 1 kohtaa, sellaisena kuin sitä on tulkittu tuomiossa CHEZ Elektro Bulgaria ja FrontEx International (C-427/16 ja C-428/16, EU:C:2017:890), tulkittava siten, että Narodnoto sabranien (kansalliskokous, Bulgaria) kaltaisen valtion elimen on, kun se delegoi asianajajien ammattijärjestön tehtäväksi hyväksyä vähimmäishinnat asetuksella, mainittava nimenomaisesti ne erityiset menetelmät, joiden avulla rajoituksen oikeasuhteisuus on määritettävä, vai onko ammattijärjestön tehtäväksi annettava tarkastella tällaisia menetelmiä asetuksen antamisen yhteydessä (esim. luonnoksen perusteluissa tai muissa valmisteluasiakirjoissa), ja onko kansallisen tuomioistuimen mahdollisesti, jos tällaisia menetelmiä ei oteta huomioon, kiellettävä asetuksen soveltaminen tutkimatta [kyseisten vähimmäishintojen] konkreettisia summia ja onko tällaisista menetelmistä tehty perusteltu selvitys riittävä, jotta voidaan katsoa, että säännös rajoittuu siihen, mikä on tarpeen asetetun hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi?

5) Jos neljänteen kysymykseen vastataan kieltävästi, onko SEUT 101 artiklan 1 kohtaa, sellaisena kuin sitä on tulkittu tuomiossa CHEZ Elektro Bulgaria ja FrontEx International (C-427/16 ja C-428/16, EU:C:2017:890), tulkittava siten, että kansallisen tuomioistuimen on arvioitava hyväksyttäviä tavoitteita, joilla oikeutetaan sellaisen kansallisen säännöksen soveltaminen, jonka mukaan kansallisella tuomioistuimella ei ole toimivaltaa määrätä hävinnyt osapuoli korvaamaan oikeudenkäyntikuluina asianajopalkkio, joka on [ylimmän asianajajaneuvoston] kaltaisen asianajajien ammattijärjestön antamassa asetuksessa vahvistettua pienempi, ja näiden tavoitteiden oikeasuhteisuutta asiassa konkreettisesti määrättyyn palkkioon kohdistuviin vaikutuksiin nähden, ja onko sen jätettävä soveltamatta tätä palkkiota, jos se ylittää sen, mikä on tarpeen tavoitteiden saavuttamiseksi, vai onko kansallisen tuomioistuimen lähtökohtaisesti tutkittava asetuksessa palkkion määrittämiseksi vahvistettuja arviointiperusteita ja niiden ominaispiirteitä, ja jos se toteaa, että ne voivat tietyissä tapauksissa ylittää sen, mikä on tarpeen tavoitteiden saavuttamiseksi, jätettävä soveltamatta kyseistä sääntöä kaikissa tilanteissa?

6) Jos katsotaan, että laadukkaiden asianajopalvelujen varmistaminen on vähimmäispalkkioiden hyväksyttävä tavoite, sallitaanko SEUT 101 artiklan 1 kohdassa, että vähimmäispalkkiot määritetään pelkästään asian (riidan kohteen) luonteen, asiaan liittyvän aineellisen intressin ja osittain istuntojen määrän perusteella ilman, että on tarpeen ottaa huomioon muita arviointiperusteita, kuten tosiseikkojen monitahoisuutta, sovellettavia kansallisia ja kansainvälisiä säännöksiä jne.?

7) Jos viidenteen kysymykseen vastataan siten, että kansallisen tuomioistuimen on tutkittava jokaisen oikeusriidan osalta erikseen, voidaanko tehokkaan oikeudellisen avustamisen varmistamista koskevilla hyväksyttävillä tavoitteilla perustella [asianajo]palkkion vähimmäismäärää koskevan säännöstön soveltamista, mitkä ovat ne kriteerit, joiden perusteella kansallisen tuomioistuimen on tällöin arvioitava [asianajo]palkkion

vähimmäismäärän oikeasuhteisuutta konkreettisessa yksittäistapauksessa, jos se katsoo, että vähimmäismäärän sääntelyn tavoitteena on varmistaa tehokas oikeudellinen avustaminen kansallisella tasolla?

8) Onko SEUT 101 artiklan 1 kohtaa, luettuna yhdessä – – perusoikeuskirjan 47 artiklan kanssa, tulkittava siten, että seitsemännen kysymyksen arvioinnissa on otettava huomioon toimeenpanovallan hyväksymä säännös, joka koskee valtion viran puolesta nimeämille asianajajille maksamaa palkkiota, joka on – lainsäädännössä esitetyn viittauksen nojalla – enimmäismäärä, joka korvataan oikeudellisen neuvonantajan edustamalle, asian voittaneelle osapuolelle?

9) Onko SEUT 101 artiklan 1 kohtaa, luettuna yhdessä – – perusoikeuskirjan 47 artiklan kanssa, tulkittava siten, että kansallisen tuomioistuimen on seitsemättä kysymystä arvioidessaan ilmoitettava laadukkaan oikeudellisen avustamisen varmistamista koskevan tavoitteen saavuttamiseksi riittävä palkkion määrä, jota sen on verrattava lainsäädäntöön perustuvaan palkkion määrään, ja esitettävä perusteet harkintansa mukaan vahvistamalle määrälle?

10) Onko SEUT 101 artiklan 2 kohtaa, luettuna yhdessä kansallisten prosessuaalisten keinojen tehokkuutta ja oikeuden väärinkäytön kieltoa koskevien periaatteiden kanssa, tulkittava siten, että jos kansallinen tuomioistuin toteaa, että yritysten yhteenliittymän tekemä päätös jäsentensä vähimmäispalkkioiden vahvistamisesta rikkoo kilpailunrajoituskieltoja, eikä ole esitetty perusteltuja syitä tällaisen toimen sallimiselle, se on silti velvollinen soveltamaan kyseisessä päätöksessä vahvistettuja vähimmäistariffeja, koska ne ilmentävät päätöksen kohteena olevien palvelujen todellisia markkinahintoja, sillä kaikkien kyseistä palvelua tarjoavien henkilöiden on oltava kyseisen yhteenliittymän jäseniä?”

Ennakkoratkaisukysymysten tarkastelu

Alustavat huomautukset

21 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pyrkii kysymyksillään selvittämään, sitooko ja missä määrin asianajajien ammattijärjestön, jonka jäseniä asianajajien on lakisääteisesti oltava, hyväksymä taulukko, jossa vahvistetaan palkkioiden vähimmäismäärät, kansallisia tuomioistuimia, kun ne määrittävät asianajopalkkioista aiheutuneiden korvattavien kulujen määrää.

22 Kyseinen tuomioistuin pyytää lähinnä täsmennystä siihen, minkälaatuista ja minkälaista valvontaa sen on toteutettava pääasiassa siltä osin kuin kyse on tällaisen taulukon pätevyydestä SEUT 101 artiklan 1 kohdassa säädetyn kartellikiellon valossa, sellaisena kuin sitä on tulkittu muun muassa 23.11.2017 annetussa tuomiossa CHEZ Elektro Bulgaria ja FrontEx International (C-427/16 ja C-428/16, EU:C:2017:890).

23 Kyseisessä tuomiossa, joka annettiin kahden SEUT 101 artiklan tulkintaa koskevan ennakkoratkaisupyynnön johdosta, jotka oli esittänyt ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin itse, unionin tuomioistuin totesi ensinnäkin, että asiassa, jossa mainittu tuomio annettiin, kyseessä olleen asianajopalkkioita koskevan Bulgarian säännöstön kaltainen kansallinen säännöstö, jossa yhtäältä ei sallita asianajajan ja tämän asiakkaan sopia asianajajien ammattijärjestön muodostaman yritysten yhteenliittymän antamassa asetuksessa vahvistettua vähimmäismäärää pienemmästä palkkiosta ja jossa toisaalta ei sallita kansallisen tuomioistuimen

määrätä kyseistä vähimmäismäärää pienemmän palkkiomäärän korvaamisesta, saattoi rajoittaa kilpailua sisämarkkinoilla SEUT 101 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla (tuomio 23.11.2017, CHEZ Elektro Bulgaria ja FrontEx International, C-427/16 ja C-428/16, EU:C:2017:890, 49 ja 52 kohta).

24 Toiseksi viitattuaan oikeuskäytäntöön, joka liittyy mahdollisuuteen katsoa, etteivät tietyt menettelyt, joiden kilpailua rajoittavat vaikutukset ovat hyväksyttäviin tavoitteisiin pyrkimisen luontainen seuraus, kuulu SEUT 101 artiklan 1 kohdan piiriin, sellaisena kuin se on vahvistettu 19.2.2002 annetussa tuomiossa Wouters ym. (C-309/99, EU:C:2002:98) (jäljempänä Wouters-oikeuskäytäntö), unionin tuomioistuin katsoi, ettei se käytettävissään olleen asiakirja-aineiston valossa kyennyt arvioimaan, voitiinko mainitun kansallisen säännöstön katsoa olevan tarpeen hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi. Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen oli arvioitava siihen kokonaisvaltaiseen asiayhteyteen nähden, jossa ylimmän asianajajaneuvoston asetus on annettu tai jossa sen vaikutukset ilmenevät, voidaanko sen käytettävissä olevien kaikkien merkityksellisten seikkojen valossa pääasioissa kyseessä olevat rajoitukset vahvistavien sääntöjen katsoa olevan tarpeen kyseisen tavoitteen saavuttamiseksi (tuomio 23.11.2017, CHEZ Elektro Bulgaria ja FrontEx International, C-427/16 ja C-428/16, EU:C:2017:890, 53–57 kohta).

25 Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen pohdinta koskee nimenomaan kyseistä unionin tuomioistuimen arvioinnin toista osaa. Mainittu kansallinen tuomioistuin nimittäin toteaa, että unionin tuomioistuin jättää kansallisen tuomioistuimen ratkaistavaksi, onko palveluja tarjoavan yritysten yhteenliittymän elimen mahdollista vahvistaa kyseisille palveluille vähimmäishintoja, joilla on kilpailunvastainen tarkoitus, eli voidaanko myöntää poikkeuksia SEUT 101 artiklan periaatteelliseen kieltoon. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin korostaa, että oikeuskäytäntö ja kansalliset säännökset herättävät useita epäilyksiä siltä, miten asianajopalkkioiden vähimmäismääristä annettua asetusta nro 1 sovelletaan ja miten määritetään, ovatko asianajopalkkiot, jotka häviävän asianosaisen on maksettava, kohtuuttomia.

26 Tässä yhteydessä on huomautettava, että SEUT 267 artiklassa, joka perustuu kansallisten tuomioistuimien ja unionin tuomioistuimen tehtävien selkeään jakoon, tarkoitetussa menettelyssä unionin tuomioistuimen tehtävä rajoittuu niiden unionin oikeuden säännösten ja määräysten, joita ennakkoratkaisupyyntö koskee, eli nyt käsiteltävässä asiassa SEUT 101 artiklan 1 kohdan, tulkintaan. Näin ollen ei ole unionin tuomioistuimen vaan ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen tehtävänä arvioida lopullisesti, onko – kun otetaan huomioon kaikki pääasian tilanteen tunnusomaiset merkitykselliset seikat ja sen oikeudellinen ja taloudellinen asiayhteys – kyseessä olevan sopimuksen tarkoituksena rajoittaa kilpailua (tuomio 18.11.2021, Visma Enterprise, C-306/20, EU:C:2021:935, 51 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja tuomio 29.6.2023, Super Bock Bebidas, C-211/22, EU:C:2023:529, 28 kohta).

27 Unionin tuomioistuin voi kuitenkin ennakkoratkaisupyyntöä käsitellessään tehdä käytettävissään olevien asiakirja-aineistoon sisältyvien seikkojen perusteella täsmennyksiä ohjatakseen ennakkoratkaisua pyytänyttä tuomioistuinta tulkinnassaan, jotta tämä voi ratkaista oikeusriidan (tuomio 18.11.2021, Visma Enterprise, C-306/20, EU:C:2021:935, 52 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja tuomio 29.6.2023, Super Bock Bebidas, C-211/22, EU:C:2023:529, 29 kohta).

28 Nyt esillä olevassa asiassa on tarpeen täsmentää sen viittauksen ulottuvuutta, jonka unionin tuomioistuin teki 23.11.2017 antamansa tuomion CHEZ Elektro Bulgaria ja FrontEx International (C-427/16 ja C-428/16, EU:C:2017:890) 53–55 kohdassa Wouters-oikeuskäytäntöön.

29 Tällainen viittaus saattoi nimittäin antaa ymmärtää, että jopa sitovien vähimmäishintojen horisontaalisen vahvistamisen kaltainen yrityksen käyttäytyminen, joka merkitsee SEUT 101 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua tarkoitukseen perustuvaa kilpailunrajoitusta, voi jäädä kyseisessä määräyksessä, mahdollisesti luettuna yhdessä SEU 4 artiklan 3 kohdan kanssa, esitetyn kiellon ulkopuolelle, kun siitä seuraavat kilpailua rajoittavat vaikutukset ovat hyväksyttäviin tavoitteisiin pyrkimisen luontainen seuraus.

30 On totta, että vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee, että kaikki yritysten väliset sopimukset tai yritysten yhteenliittymän päätökset, jotka rajoittavat sopimuspuolina olevien yritysten tai yritysten, joiden on noudatettava tällaista päätöstä, toimintavapautta, eivät välttämättä kuulu SEUT 101 artiklan 1 kohdassa määrätyn kiellon piiriin. Sen taloudellisen ja oikeudellisen asiayhteyden, johon tietyt kyseisistä sopimuksista ja tietyt kyseisistä päätöksistä kuuluvat, tarkastelun perusteella saatetaan todeta ensinnäkin, että ne voidaan perustella yhdellä tai useammalla yleisen edun mukaisella hyväksyttävällä tavoitteella, joka ei sellaisenaan ole kilpailunvastainen, toiseksi, että konkreettiset keinot, joihin näiden tavoitteiden toteuttamiseksi turvaudutaan, ovat todella tarpeen tätä varten, ja kolmanneksi, että vaikka osoittautuisi, että näiden keinojen luontaisena seurauksena on kilpailun rajoittuminen tai vääristyminen vähintään potentiaalisesti, kyseinen luontainen seuraus ei mene pidemmälle kuin on tarpeen erityisesti poistamalla kaiken kilpailun (tuomio 21.12.2023, European Superleague Company, C-333/21, EU:C:2023:1011, 183 kohta).

31 Kyseistä oikeuskäytäntöä voidaan soveltaa erityisesti silloin, kun on kyse ammatillisen yhdistyksen tai urheiluyhdistyksen kaltaisen yhteenliittymän sopimuksista tai päätöksistä, jotka ovat sääntöjen muodossa, tiettyjen eettisten tai ammattieettisten tavoitteiden saavuttamiseksi ja laajemmin ammattitoiminnan harjoittamisen sääntelemiseksi, jos kyseinen yhteenliittymä osoittaa, että edellä mainitut edellytykset täyttyvät (ks. vastaavasti tuomio 19.2.2002, Wouters ym., C-309/99, EU:C:2002:98, 97 kohta; tuomio 18.7.2006, Meca-Medina ja Majcen v. komissio, C-519/04 P, EU:C:2006:492, 42–48 kohta ja tuomio 28.2.2013, Ordem dos Técnicos Oficiais de Contas, C-1/12, EU:C:2013:127, 93, 96 ja 97 kohta).

32 Mainittua oikeuskäytäntöä ei kuitenkaan voida soveltaa silloin, kun on kyse menettelytavoista, jotka eivät suinkaan rajoitu siihen, että niiden luontaisena seurauksena on vähintään potentiaalinen kilpailun rajoittuminen, kun tiettyjen yritysten toimintavapautta rajoitetaan, vaan ne ovat kilpailun kannalta siinä määrin vahingollisia, että voidaan katsoa, että jopa niiden ”tarkoituksena” on kilpailun estäminen, rajoittaminen tai vääristäminen. Näin ollen yksinomaan siinä tapauksessa, että tietyssä yksittäistapauksessa kyseessä olevan menettelytavan tutkinnan päätteeksi ilmenee, että kyseisellä käyttäytymisellä ei ole tarkoitus estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua, on seuraavaksi määritettävä, voiko se kuulua tämän oikeuskäytännön soveltamisalaan (tuomio 21.12.2023, European Superleague Company, C-333/21, EU:C:2023:1011, 186 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

33 Siltä osin kuin kyse on menettelytavoista, joiden tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua, niille voidaan siis myöntää poikkeus SEUT 101 artiklan 1 kohdassa määrätystä kiellosta yksinomaan SEUT 101 artiklan 3 kohdan nojalla ja edellyttäen, että kaikki kyseisessä määräyksessä määrätyt edellytykset täyttyvät. Tilanteessa, jossa viimeksi mainittua määräystä rajoittava käyttäytyminen on tarkoitukseltaan kilpailunvastaista eli se on riittävän vahingollista kilpailulle ja jossa se lisäksi on omiaan vaikuttamaan eri käyttäjä- tai kuluttajaryhmiin, tällaisen poikkeuksen myöntämiseksi on erityisesti määritettävä, vaikuttaako kyseinen käyttäytyminen

vahingollisuudestaan huolimatta suotuisasti kuhunkin niistä ja, jos näin on, missä määrin (tuomio 21.12.2023, European Superleague Company, C-333/21, EU:C:2023:1011, 187 ja 194 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

34 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että vaikka unionin tuomioistuin viittasi 23.11.2017 annetun tuomion CHEZ Elektro Bulgaria ja FrontEx International (C-427/16 ja C-428/16, EU:C:2017:890) 51 ja 53 kohdassa Wouters-oikeuskäytäntöön, kun kyse oli kansallisesta säännöstöstä, jossa säädetään horisontaalisen hintasopimuksen tekemisestä, se teki näin ainoastaan ohjatakseen ennakkoratkaisua pyytänyttä tuomioistuinta, mikäli tämä toteaisi arvioituaan kaikkia asian tosiseikkoja, että kyseisessä kansallisessa säännöstössä saatettiin pakolliseksi yritysten yhteenliittymän päätös, jonka osalta ainoastaan sen vaikutuksena oli kilpailun rajoittaminen. On nimittäin niin, että 23.11.2017 annetun tuomion CHEZ Elektro Bulgaria ja FrontEx International (C-427/16 ja C-428/16, EU:C:2017:890) 56 ja 57 kohdasta ilmenee unionin tuomioistuimen arvioineen, ettei sillä ollut käytettävissään kaikkia seikkoja, jotka liittyvät kokonaisvaltaiseen asiayhteyteen, jossa ylimmän asianajajaneuvoston asetus on annettu tai jossa sen vaikutukset ilmenevät.

35 Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen esittämiin kysymyksiin on vastattava kyseisten täsmennysten valossa.

Ensimmäinen kysymys

36 Ensimmäisellä kysymyksellään ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee lähinnä, onko SEUT 101 artiklan 1 kohtaa tulkittava siten, että mikäli kansallinen tuomioistuin toteaa, että kansallisella säännöstöllä sitovaksi tehty asetus, jossa vahvistetaan asianajopalkkioiden vähimmäismäärät, on kyseisen määräyksen vastainen, se voi kieltäytyä soveltamasta kyseistä kansallista säännöstöä siihen asianosaiseen nähden, joka on velvoitettu korvaamaan asianajajan palkkioista aiheutuneet kulut, myös silloin, kun kyseinen asianosainen ei ole tehnyt mitään sopimusta asianajopalveluista ja asianajopalkkioista.

37 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan unionin oikeuden ensisijaisuutta koskevalla periaatteella velvoitetaan kansallinen tuomioistuin, jonka tehtävänä on toimivaltansa rajoissa soveltaa unionin oikeussääntöjä, varmistamaan silloin, kun se ei voi tulkita kansallista säännöstöä unionin oikeuden vaatimusten mukaisesti, unionin oikeuden vaatimusten täysi vaikutus käsiteltäväkseen saatetussa asiassa jättäen tarvittaessa omasta aloitteestaan soveltamatta kaikkea sellaisen unionin oikeussäännön, jolla on välitön oikeusvaikutus, kanssa ristiriidassa olevaa, myös myöhempää kansallista lainsäädäntöä tai käytäntöä ilman, että sen olisi pyydettävä tai odotettava, että kyseinen kansallinen lainsäädäntö tai käytäntö ensin poistetaan lainsäädäntöteitse tai jollakin muulla perustuslain mukaisella keinolla (tuomio 22.2.2022, RS (Perustuslakituomioistuimen tuomioiden vaikutus), C-430/21, EU:C:2022:99, 53 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

38 Lisäksi on huomautettava, että SEUT 101 artiklan 1 kohta tuottaa välittömiä oikeusvaikutuksia yksityisten välisissä suhteissa ja sillä perustetaan yksityisten hyväksi oikeuksia, joita kansallisten tuomioistuinten on suojeltava (tuomio 6.10.2021, Sumal, C-882/19, EU:C:2021:800, 32 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

39 Siltä osin kuin kansallinen tuomioistuin toteaa, että asianajopalkkioiden vähimmäismääriä koskevasta asetuksesta johtuvien kilpailunrajoitusten ei voida katsoa olevan hyväksyttävien tavoitteiden tavoittelun luontainen seuraus, kansallinen säännöstö, jonka mukaan kyseinen sääntö on sitova, on ristiriidassa SEUT 101 artiklan 1 kohdan, luettuna yhdessä SEU 4 artiklan 3 kohdan kanssa, kanssa.

40 Tällaisessa tapauksessa kyseinen tuomioistuin on velvollinen olemaan soveltamatta riidanalaista kansallista sääntöä. Vaikka SEUT 101 artikla koskee ainoastaan yritysten toimintaa eikä kohdistu jäsenvaltioiden antamiin lakeihin tai asetuksiin, on kuitenkin niin, että mainitussa artiklassa – tarkasteltuna yhdessä Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden välistä yhteistyövelvollisuutta koskevan SEU 4 artiklan 3 kohdan kanssa – asetetaan jäsenvaltioille velvollisuus olla toteuttamatta tai pitämättä voimassa toimenpiteitä – vaikka ne olisivat lakeja tai asetuksia – jotka ovat omiaan poistamaan yrityksiin sovellettavien kilpailusääntöjen tehokkaan vaikutuksen (tuomio 21.9.2016, Établissements Fr. Colruyt, C-221/15, EU:C:2016:704, 43 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

41 Kaiken edellä esitetyn perusteella ensimmäiseen kysymykseen on vastattava, että SEUT 101 artiklan 1 kohtaa, luettuna yhdessä SEU 4 artiklan 3 kohdan kanssa, on tulkittava siten, että mikäli kansallinen tuomioistuin toteaa, että kansallisella säännöstöllä sitovaksi tehty asetus, jossa vahvistetaan asianajopalkkioiden vähimmäismäärät, on mainitun 101 artiklan 1 kohdan vastainen, sen on kieltäydyttävä soveltamasta kyseistä kansallista säännöstöä siihen asianosaiseen nähden, joka on velvoitettu korvaamaan asianajajan palkkioista aiheutuneet kulut, myös silloin, kun kyseinen asianosainen ei ole tehnyt mitään sopimusta asianajopalveluista ja asianajopalkkioista.

Toinen, kolmas, neljäs, viides, kuudes, seitsemäs, kahdeksas ja yhdeksäs ennakkoratkaisukysymys

42 Toisella, kolmannella, neljännellä, viidennellä, kuudennella, seitsemännellä, kahdeksannella ja yhdeksännellä kysymyksellään ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toivoo saavansa täsmennyksiä ensinnäkin siihen, mitkä ovat hyväksyttäviä tavoitteita, joita kansallisella säännöstöllä, jossa yhtäältä ei sallita sitä, että asianajaja ja hänen asiakkaansa sopivat palkkiosta, jonka määrä alittaa ylimmän asianajajaneuvoston kaltaisen asianajajajärjestön antamassa asetuksessa vahvistetun vähimmäismäärän, ja jossa toisaalta ei anneta tuomioistuimelle oikeutta määrätä kyseistä vähimmäismäärää pienemmän palkkion korvaamisesta, voidaan tavoitella, jotta se olisi SEUT 101 artiklan 1 kohdan mukainen, ja toiseksi siihen, minkälaista valvontaa kyseisen tuomioistuimen on tässä yhteydessä harjoitettava.

43 Mainittu tuomioistuin toteaa, ettei ole epäilystäkään siitä, että vaikka Bulgarian lainsäätäjän tavoittelemaan päämäärään ei viitatakaan, kyseinen tavoite on asianajajien tarjoamien palvelujen laadun varmistaminen. Se pohtii kuitenkin, miten ja minkä parametrien perusteella on arvioitava mainitun tavoitteen hyväksyttävyyttä sekä kyseessä olevan toimenpiteen eli taulukon, jossa palkkioiden vähimmäismäärät vahvistetaan, asianmukaisuutta ja oikeasuhteisuutta mainittuun tavoitteeseen nähden.

44 Tältä osin on muistutettava, että oikeuskäytännössä on jo todettu, että ylin asianajajaneuvosto, jonka kaikki jäsenet ovat toisten asianajajien valitsemia asianajajia, toimii SEUT 101 artiklassa tarkoitettuna yritysten yhteenliittymänä ilman minkäänlaista viranomaisten valvontaa ja

säännöksiä, joilla voitaisiin taata, että se toimii julkisen vallan käyttäjänä, kun se antaa asetuksia, joissa vahvistetaan asianajajan palkkioiden vähimmäismäärät (tuomio 23.11.2017, CHEZ Elektro Bulgaria ja FrontEx International, C-427/16 ja C-428/16, EU:C:2017:890, 47–49 kohta).

45 Siltä osin kuin kysymykset 2–9 koskevat Wouters-oikeuskäytännön soveltamisedellytyksiä, on näin ollen ensin selvitettävä tämän tuomion 30–33 kohdassa esitettyjen seikkojen valossa, onko kyseistä oikeuskäytäntöä sovellettava pääasiassa kyseessä olevan kaltaiseen yritysten yhteenliittymän päätökseen, jolla vahvistetaan asianajajien palkkioiden vähimmäismäärät.

46 Tässä tarkoituksessa on määritettävä, onko tällaisen päätöksen osalta ainoastaan sen luontaisena vaikutuksena kilpailun rajoittuminen vähintään potentiaalisesti, kun tiettyjen yritysten toimintavapautta rajoitetaan, vai onko päätös kilpailun kannalta siinä määrin vahingollinen, että voidaan perustellusti katsoa, että jopa sen tarkoituksena on kilpailun estäminen, rajoittaminen tai vääristäminen.

47 Tältä osin muistutettava siitä, että jotta sopimus kuuluisi SEUT 101 artiklan 1 kohdassa määrätyn kiellon piiriin, sopimuksen on oltava sellainen, että kuuluakseen tämän kiellon piiriin yritysten yhteenliittymän päätöksen on oltava sellainen, että sen ”tarkoituksena” on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua sisämarkkinoilla tai siitä ”seuraa”, että kilpailu estyy, rajoittuu tai vääristyy sisämarkkinoilla. Vakiintuneen, 30.6.1966 annettuun tuomioon LTM (56/65, EU:C:1966:38) perustuvan oikeuskäytännön mukaan tämän edellytyksen vaihtoehtoisuus, joka osoitetaan konjunktiolla ”tai”, johtaa siihen, että on tarkasteltava ensiksi sopimuksen tarkoitusta. Näin ollen on niin, että kun sopimuksen kilpailunvastainen tarkoitus on osoitettu, ei ole tarpeen tutkia sen vaikutuksia kilpailuun (tuomio 29.6.2023, Super Bock Bebidas, C-211/22, EU:C:2023:529, 31 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

48 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan keskeinen oikeudellinen kriteeri sen määrittämiseksi, sisältääkö horisontaalinen tai vertikaalinen sopimus tarkoitukseen perustuvan kilpailunrajoituksen, on sen toteaminen, että tällainen sopimus on itsessään riittävän vahingollinen kilpailulle (ks. vastaavasti tuomio 11.9.2014, CB v. komissio, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, 57 kohta ja tuomio 18.11.2021, Visma Enterprise, C-306/20, EU:C:2021:935, 59 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

49 Sen arvioimiseksi, täyttyykö tämä kriteeri, on tarkasteltava sopimuksen lausekkeiden sisältöä, tavoitteita, jotka sillä pyritään saavuttamaan, sekä sen taloudellista ja oikeudellista asiayhteyttä. Kyseistä asiayhteyttä arvioitaessa on myös otettava huomioon sopimuksen kohteena olevien tavaroiden tai palvelujen luonne sekä kysymyksessä olevien markkinoiden toimintaan ja rakenteeseen liittyvät tosiasialliset olosuhteet (tuomio 11.9.2014, CB v. komissio, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, 53 kohta ja tuomio 12.1.2023, HSBC Holdings ym. v. komissio, C-883/19 P, EU:C:2023:11, 107 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

50 Kun on kyse yritysten yhteenliittymän päätöksestä, jolla vahvistetaan asianajopalkkioiden vähimmäismäärät, on todettava, kuten unionin tuomioistuin on jo todennut, että asianajopalkkioiden sellaisten vähimmäismäärien vahvistaminen, joista tehdään sitovia pääasiassa kyseessä olevan kaltaisella kansallisella säännöstöllä, merkitsee SEUT 101 artiklan 1 kohdassa kiellettyä sitovien vähimmäistariffien horisontaalista vahvistamista (tuomio 23.11.2017, CHEZ Elektro Bulgaria ja FrontEx International, C-427/16 ja C-428/16, EU:C:2017:890, 51 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

51 On vakiintuneesti katsottu, että tietyn kollusiivisen käyttäytymisen, kuten sen, että hintoja vahvistetaan horisontaalisesti, voidaan katsoa olevan siinä määrin omiaan johtamaan haitallisiin vaikutuksiin erityisesti tavaroiden ja palvelujen hinnan, määrän tai laadun kannalta, että voidaan katsoa, että SEUT 101 artiklan 1 kohdan soveltamiseksi ei ole tarpeen osoittaa, että kyseisellä käyttäytymisellä on konkreettisia vaikutuksia markkinoilla. Kokemus nimittäin osoittaa, että mainitunlainen käyttäytyminen johtaa tuotannon vähentämiseen ja hintojen korotuksiin, mikä taas johtaa resurssien huonoon jakautumiseen, mistä erityisesti kuluttajat kärsivät (tuomio 2.4.2020, Budapest Bank ym., C-228/18, EU:C:2020:265, 36 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

52 Kyseistä käyttäytymistä on näin ollen luonnehdittava ”tarkoitukseen perustuvaksi kilpailunrajoitukseksi”, koska se on itsessään riittävän vahingollinen kilpailulle riippumatta siitä, mille tasolle vähimmäismäärä vahvistetaan.

53 Tämän tuomion 32 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaisesti tällaisia rajoituksia ei voida missään tapauksessa oikeuttaa pääasiassa tarkoitetulla asianajajien vähimmäispalkkioiden määrää koskevalla säännöstöllä väitetysti tavoiteltujen kaltaisten hyväksyttävien tavoitteiden tavoittelulla.

54 Kaiken edellä esitetyn perusteella toiseen, kolmanteen, neljänteen, viidenteen, kuudenteen, seitsemänteen, kahdeksanteen ja yhdeksänteen kysymykseen on vastattava, että SEUT 101 artiklan 1 kohtaa, luettuna yhdessä SEU 4 artiklan 3 kohdan kanssa, on tulkittava siten, että kansallisen säännöstön, jossa yhtäältä ei sallita sitä, että asianajaja ja hänen asiakkaansa sopivat palkkiosta, jonka määrä alittaa ylimmän asianajajaneuvoston kaltaisen asianajajajärjestön antamassa asetuksessa vahvistetun vähimmäismäärän, ja jossa toisaalta ei anneta tuomioistuimelle oikeutta määrätä kyseistä vähimmäismäärää pienemmän palkkion korvaamisesta, on katsottava muodostavan kyseisessä määräyksessä tarkoitetun tarkoitukseen perustuvan kilpailunrajoituksen. Kun kyse on tällaisesta rajoituksesta, kyseisellä kansallisella säännöstöllä väitetysti tavoiteltuihin hyväksyttäviin tavoitteisiin ei voida vedota siinä tarkoituksessa, että kyseessä oleva menettelytapa jätettäisiin SEUT 101 artiklan 1 kohdassa asetetun kilpailua rajoittavia sopimuksia ja menettelytapoja koskevan kiellon ulkopuolelle.

Kymmenes kysymys

55 Kymmenennellä kysymyksellään ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee lähinnä, onko SEUT 101 artiklan 2 kohtaa tulkittava siten, että mikäli kansallinen tuomioistuin toteaa, että asetuksella, jossa vahvistetaan asianajajien palkkioiden vähimmäismäärät ja joka on tehty sitovaksi kansallisella säännöstöllä, rikotaan SEUT 101 artiklan 1 kohdassa määrättyä kieltoa, sen on kuitenkin käytettävä kyseisessä asetuksessa säädettyjä vähimmäismääriä, jos kyseiset määrät heijastavat asianajopalvelujen markkinoiden todellisia hintoja.

56 Tältä osin on todettava, että kuten ensimmäiseen kysymykseen annetusta vastauksesta ilmenee, jos kansallinen tuomioistuin toteaa, että asetuksella, jossa vahvistetaan asianajajien palkkioiden vähimmäismäärät, rikotaan SEUT 101 artiklan 1 kohtaa, sen on kieltäydyttävä soveltamasta kansallista säännöstöä, jonka mukaan kyseinen asetus on sitova.

57 Lisäksi on muistutettava, että koska SEUT 101 artikla on perustavanlaatuinen määräys, joka on välttämätön unionille annettujen tehtävien täyttämiseksi ja erityisesti sisämarkkinoiden toiminnan varmistamiseksi, perussopimuksen laatijat ovat nimenomaisesti määränneet SEUT 101 artiklan 2 kohdassa, että kyseisessä artiklassa kielletyt sopimukset ja päätökset ovat mitättömiä (ks. vastaavasti tuomio 1.6.1999, Eco Swiss, C-126/97, EU:C:1999:269, 36 kohta ja tuomio 20.9.2001, Courage ja Crehan, C-453/99, EU:C:2001:465, 20 ja 21 kohta).

58 Tämä mitättömyys, johon kaikki voivat vedota, velvoittaa tuomioistuinta, jos SEUT 101 artiklan 1 kohdan soveltamisedellytykset täyttyvät eikä kyseessä olevalla sopimuksella voida oikeuttaa SEUT 101 artiklan 3 kohdan mukaisen poikkeuksen myöntämistä. Koska SEUT 101 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu mitättömyys on luonteeltaan ehdotonta, kyseisen määräyksen nojalla mitättömällä sopimuksella ei ole vaikutusta sopimuspuolten välisissä suhteissa eikä siihen voida vedota kolmansia vastaan. Lisäksi mitättömyys voi vaikuttaa kaikkiin kyseessä olevan sopimuksen tai päätöksen aikaisempiin tai tuleviin vaikutuksiin (ks. vastaavasti tuomio 20.9.2001, Courage ja Crehan, C-453/99, EU:C:2001:465, 22 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

59 Nyt käsiteltävässä asiassa ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii, pitäisikö sen olla velvollinen soveltamaan asianajajien palkkioiden vähimmäismääristä annetussa asetuksessa nro 1 säädettyjä määriä joka tapauksessa eli jopa siinä tapauksessa, että kyseinen asetus olisi todettava SEUT 101 artiklan 2 kohdassa tarkoitetulla tavalla mitättömäksi. Se perustelee tätä kysymystä sillä, että kyseisessä asetuksessa säädetyt määrät heijastavat asianajopalvelujen markkinoiden todellisia markkinahintoja, koska kaikkien asianajajien on oltava saman asetuksen antaneen yhteenliittymän jäseniä.

60 On korostettava, että palvelun hintaa, joka vahvistetaan kaikkien markkinatoimijoiden tekemässä sopimuksessa tai päätöksessä, ei voida pitää todellisena markkinahintana. Päinvastoin kaikkien markkinatoimijoiden harjoittama palvelujen hintoja koskeva yhteistoiminta, joka merkitsee SEUT 101 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua vakavaa kilpailun vääristymistä, on nimenomaan esteenä todellisten markkinahintojen soveltamiselle.

61 Kaiken edellä esitetyn perusteella kymmenenteen kysymykseen on vastattava, että SEUT 101 artiklan 2 kohtaa, luettuna yhdessä SEU 4 artiklan 3 kohdan kanssa, on tulkittava siten, että mikäli kansallinen tuomioistuin toteaa, että asetuksella, jossa vahvistetaan asianajajien palkkioiden vähimmäismäärät ja joka on tehty sitovaksi kansallisella säännöstöllä, rikotaan SEUT 101 artiklan 1 kohdassa määrättyä kieltoa, sen on kieltäydyttävä soveltamasta kyseistä kansallista säännöstöä myös silloin, kun kyseisessä asetuksessa säädetyt vähimmäismäärät heijastavat asianajopalvelujen markkinoiden todellisia hintoja.

Oikeudenkäyntikulut

62 Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely unionin tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet muille kuin näille asianosaisille huomautusten esittämisestä unionin tuomioistuimelle, ei voida määrätä korvattaviksi.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (toinen jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

1) SEUT 101 artiklan 1 kohtaa, luettuna yhdessä SEU 4 artiklan 3 kohdan kanssa, on tulkittava siten, että mikäli kansallinen tuomioistuin toteaa, että kansallisella säännöstöllä sitovaksi tehty asetus, jossa vahvistetaan asianajopalkkioiden vähimmäismäärät, on mainitun 101 artiklan 1 kohdan vastainen, sen on kieltäydyttävä soveltamasta kyseistä kansallista säännöstöä siihen asianosaiseen nähden, joka on velvoitettu korvaamaan asianajajan palkkioista aiheutuneet kulut, myös silloin, kun kyseinen asianosainen ei ole tehnyt mitään sopimusta asianajopalveluista ja asianajopalkkioista.

2) **SEUT 101 artiklan 1 kohtaa, luettuna yhdessä SEU 4 artiklan 3 kohdan kanssa, on tulkittava siten, että kansallisen säännöstön, jossa yhtäältä ei sallita sitä, että asianajaja ja hänen asiakkaansa sopivat palkkiosta, jonka määrä alittaa Visshia advokatski savetin (ylin asianajajaneuvosto) kaltaisen asianajajajärjestön antamassa asetuksessa vahvistetun vähimmäismäärän, ja jossa toisaalta ei anneta tuomioistuimelle oikeutta määrätä kyseistä vähimmäismäärää pienemmän palkkion korvaamisesta, on katsottava muodostavan kyseisessä määräyksessä tarkoitetun tarkoitukseen perustuvan kilpailunrajoituksen. Kun kyse on tällaisesta rajoituksesta, kyseisellä kansallisella säännöstöllä väitetysti tavoiteltuihin hyväksyttäviin tavoitteisiin ei voida vedota siinä tarkoituksessa, että kyseessä oleva menettelytapa jätettäisiin SEUT 101 artiklan 1 kohdassa asetetun kilpailua rajoittavia sopimuksia ja menettelytapoja koskevan kiellon ulkopuolelle.**

3) **SEUT 101 artiklan 2 kohtaa, luettuna yhdessä SEU 4 artiklan 3 kohdan kanssa, on tulkittava siten, että mikäli kansallinen tuomioistuin toteaa, että asetuksella, jossa vahvistetaan asianajajien palkkioiden vähimmäismäärät ja joka on tehty sitovaksi kansallisella säännöstöllä, rikotaan SEUT 101 artiklan 1 kohdassa määrättyä kieltoa, sen on kieltäydyttävä soveltamasta kyseistä kansallista säännöstöä myös silloin, kun kyseisessä asetuksessa säädetyt vähimmäismäärät heijastavat asianajopalvelujen markkinoiden todellisia hintoja.**

Allekirjoitukset